

Marta Banout

Zakład Psychologii Zdrowia i Jakości Życia
Uniwersytet Śląski
mbanout@us.edu.pl

Anna Pyszkowska

Uniwersytet Śląski
a.pyszkowska@gmail.com

Hejtera obraz moralny: postawy wobec uchodźców w kontekście przekonań i wartości

Wprowadzenie

Kryzys migracyjny to jeden z tematów przewodnich ostatnich miesięcy, a dyskusje społeczne już dawno przestały opierać się o fakty i wyważone opinie: górę wzięły emocje. Zastanawiające jest, dlaczego Polacy i ludzie w ogóle są tak podzieleni w kwestii tego, czy i w jaki sposób zaangażować się w pomoc uchodźcom z Syrii i krajów ościennych. Uczestnicy dyskusji, zwłaszcza toczonych w przestrzeni internetu, nie stronią od używania ostrych, nieraz wulgarnych słów w obronie własnego stanowiska.

W kontekście obserwowanego zjawiska pojawia się pytanie o to, kim jest hejter, czyli osoba publikująca w internecie pełne agresji i nietolerancji wypowiedzi. Hejterstwo, czyli mowa nienawiści, definiowane jest jako „wszelkie formy wypowiedzi, które szerzą, propagują czy usprawiedliwiają nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm oraz inne formy nienawiści bazujące

na nietolerancji, m.in.: nietolerancję wyrażającą się w agresywnym nacjonalizmie i etnocentryzmie, dyskryminację i wrogość wobec mniejszości, imigrantów i ludzi o imigranckim pochodzeniu” (Rada Europy 1997: 106).

Części odpowiedzi na pytanie o tożsamość hejtera można szukać w teorii kodów moralnych Jonathana Haidta. Według autora kody moralne są to wrodzone skłonności stanowiące predyspozycje do wyboru określonego wzorca zachowania w sytuacjach społecznych i w czasie dokonywania ocen moralnych. Oceny moralne dokonywane są szybko i intuicyjnie, a specyficzne konstelacje kodów tworzą obraz jednostki na kontinuum konserwatywny–liberalny (Haidt 2014: 204). Autor przedstawia pięć głównych fundamentów moralnych:

- A. troska/krzywda — dotyczący zapewniania opieki słabszym i bezbronnym i współczucia,
- B. lojalność/zdrada — objawiający się lojalnością wobec własnej grupy i gotowością do poświęcenia,
- C. świętość/degradacja — dotyczący kontroli popędów cielesnych i odwołujący się do dogmatów religijnych i pobożności,
- D. autorytet/władza — ukazujący podporządkowanie hierarchii i porządkowi społecznemu,
- E. sprawiedliwość/oszustwo — dotyczący wartości takich jak sprawiedliwość, wzajemność czy uczciwość.

Badania Haidta wskazały, iż osoby o poglądach liberalnych kierują się zazwyczaj dwoma pierwszymi fundamentami, podczas gdy konserwatyści, dokonując ocen moralnych, korzystają z wszystkich pięciu fundamentów (Haidt 2014: 180–199).

Ból społeczny opisuje stan związany z odczuwaniem cierpienia emocjonalnego. Może je wywołać poczucie niesprawiedliwości, doświadczenie wykluczenia i krzywdy. Człowiek odczuwający ból społeczny może reagować na niego różnie: obniżeniem nastroju, wycofaniem z relacji społecznych, ale być może również agresją. Z jednej strony więc jednostka wykluczana przez swoje otoczenie może w efekcie wykluczać kolejne osoby czy grupy, z drugiej — poczucie zagrożenia wynikające z napływu imigrantów oraz rozwiązania przyjmowane na poziomie państwa mogą wyzwalać w człowieku poczucie niesprawiedliwości i krzywdy, a więc pogłębiać jego ból społeczny (Wojtyna 2013: 137–154).

W kontekście opisywanej sytuacji społeczno-politycznej oraz koncepcji Haidta i bólu społecznego badacze postawili sobie pytanie: kim jest hejter, a szczególnie — hejter uchodźców? Czy to osoba o konkretnym kodzie moralnym, czy też dowolny użytkownik internetu? Czy hejterstwo jest reakcją na odczuwanie bólu społecznego?

Cel badania i grupa badawcza

Celem niniejszego badania był pomiar postaw wobec uchodźców oraz identyfikacja ich związku z uniwersalnymi kodami ocen moralnych oraz odczuwanym bólem społecznym. Słowem: co sprawia, że jedni są pozytywnie nastawieni wobec uchodźców, inni negatywnie, a niektórzy okazują — przynajmniej w sferze deklaracji — słowną nienawiść wobec ludzi, których nigdy nie spotkali?

Badanie trwało od 26 września 2015 roku do 20 października 2015 roku, zostało umieszczone na portalu E-badania.pl, a link do baterii testów rozesłano głównie za pomocą portalu Facebook do osób prywatnych, na strony organizacji społecznych, partii politycznych, czasopism oraz na strony wydarzeń opowiadających się za i przeciwko przyjęciu imigrantów.

W badaniu celowo pojawiało się zarówno określenie *uchodźcy*, jak i *imigranci*, dla uchwycenia obrazu całości zjawiska przyjmowania postaw wobec napływającej fali osób z rejonu Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki. Celem badania nie było określenie faktycznego statusu wspomnianych osób czy dyskusja na temat zasadności podziału przybywających osób na uchodźców i imigrantów ekonomicznych.

Narzędzia

W badaniu wykorzystano metryczkę socjodemograficzną, pytania ankietowe dotyczące aktywności w kwestii dyskusji o uchodźcach, narzędzie własne badające postawy wobec uchodźców, Termometr Bólu Społecznego oraz Kwestionariusz Moral Foundations Questionnaire (MFQ-PL).

Narzędzie własne, Skala Postaw Wobec Uchodźców, zawiera piętnaście pytań składających się na cztery skale: postawa neutralna, postawa pozytywna, postawa negatywna i postawa hejtująca. Itemy tworzone były w oparciu o wypowiedzi uczestników internetowych dyskusji, zostały poddane ocenie ośmiu sędziów kompetentnych, których zadaniem było przyporządkowanie stwierdzeń do jednej z czterech kategorii i określenie mocy itemu przy użyciu trzystopniowej skali („Jak

bardzo dane stwierdzenie pasuje do określonej kategorii?”). Następnie itemy, co do których sędziowie byli najbardziej zgodni i które otrzymały najwyższą średnią ocenę mocy, zostały włączone do ostatecznego narzędzia. Skala Postawy Neutralnej zawiera stwierdzenia nienacechowane emocjonalnie, przedstawiające fakty (np. „W Polsce mieszka niewielu wyznawców islamu”; „Sytuacja w Syrii i krajach ościennych z roku na rok jest coraz gorsza”). Skala Postawy Pozytywnej obrazuje postawę otwartości na przybyszów z Bliskiego Wschodu, wyrażoną przez chęć ich wsparcia czy chęć życia w zróżnicowanym etnicznie kraju (np. „Większość uchodźców nie stanowi zagrożenia dla Europejczyków i Polaków, ponieważ nie są wobec nich wrogo nastawieni”; „Nie miałbym nic przeciwko, aby w moim sąsiedztwie zamieszkała syryjska rodzina”). Skala Postawy Negatywnej dotyczy stwierdzeń niechętnych przyjmowaniu imigrantów, wyrażających obawy czy sprzeciw (np. „Uchodźcy to w większości osoby, które nie chcą uczciwie pracować, a jedynie korzystać z europejskiej pomocy socjalnej”; „Przyjęcie uchodźców zwiększa ryzyko ataków terrorystycznych i forsowania obcych kulturowo praw i zasad”). Skala Postawy Hejtującej, ma na celu wychwycić stwierdzenia negatywne cechujące się dodatkowo agresją, wulgarnością i przejawami dyskryminacji rasowej czy religijnej (np. „Absolutnie nie dla tych dzikusów w Polsce, nikt nie chce mieć syfu w pobliżu”; „Łodzie z uchodźcami należy zawracać do Syrii albo zatapiać, a nie ratować i pomagać”). Skale są niezależne od siebie, można więc osiągnąć wysoki lub niski wynik na kilku skalach.

Termometr Bólu Społecznego to narzędzie autorstwa Ewy Wojtyny (dane niepublikowane), zawierające trzy termometry skale dotyczące subiektywnego poczucia niesprawiedliwości, wykluczenia oraz poczucia straty. Badany odpowiada na pytania, zaznaczając odpowiednią cyfrę na dziesięciostopniowej skali. Narzędzie to pozwala uzyskać wskaźniki poczucia niesprawiedliwości, wykluczenia i straty oraz wynik ogólny, będący sumą wymienionych skal.

MFQ-PL to polska adaptacja kwestionariusza Moral Foundations Questionnaire. Narzędzie ma na celu zbadanie kodów ocen moralnych respondenta, korzystając z jego wyniku na pięciu skalach odnoszących się do koncepcji fundamentów moralnych Haidta. Współczynnik rzetelności α Cronbacha dla poszczególnych skal jest zadowalający, a jego rozkład dla poszczególnych skal przedstawia się następująco: troska/krzywda ($\alpha=0,70$), sprawiedliwość/oszustwo ($\alpha=0,63$), lojalność/zdrada ($\alpha=0,71$), autorytet/kwestionowanie władzy ($\alpha=0,69$) oraz świętość/degradacja ($\alpha=0,84$) (Jarmakowski-Kostrzanowski 2014: 1).

Pytania badawcze

Badanie miało na celu odpowiedzenie na trzy pytania badawcze:

1. Czy istnieją istotne statystycznie związki pomiędzy postawami wobec uchodźców a kodami ocen moralnych osób badanych?
2. Czy istnieją istotne statystycznie związki pomiędzy odczuwanym bólem społecznym a postawami wobec uchodźców?
3. Czy istnieją istotne statystycznie różnice pomiędzy osobami badanymi w zakresie wyrażanych postaw wobec uchodźców a fundamentami moralnymi?

Wyniki

Wszystkich obliczeń dokonano w programie STATISTICA 12PL.

W badaniu wzięło udział 798 respondentów, w tym 501 kobiet (62,7%) i 297 mężczyzn (37,3%). Wiek badanych wynosił od 16 do 80 lat ($M=27,8$, $SD=9,7$). 53% badanych to mieszkańcy dużych miast pomiędzy 100 a 200 tysiącami mieszkańców, 20% mieszka w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców, 17% w miastach poniżej 50 tys., a 8% na wsi. 59,7% badanych ma wyższe wykształcenie, 38,3% średnie, a 1,8% podstawowe. 59% badanych deklarowało, że są osobami wierzącymi. Tabela 1. przedstawia preferencje religijne badanych.

Tabela 1. Wyznanie osób badanych

Wyznanie	Liczba	Procent
Katolicyzm	422	89,03
Protestantyzm	2	0,42
Prawosławie	5	1,05
Ewangeliczne	2	0,42
Adwentyzm	1	0,21
Islam	23	4,85

Wyznanie	Liczba	Procent
Judaizm	1	0,21
Buddyzm	3	0,63
Inne	15	3,16

Źródło: opracowanie własne.

43% badanych w ciągu miesiąca poprzedzającego badanie brała udział w internetowej dyskusji na temat uchodźców; 39% udostępniało materiały dotyczące uchodźców na swoich profilach społecznościowych; 87,6% dyskutowało na żywo na temat uchodźców; 98% czytało lub oglądało materiały na temat uchodźców. 19% deklarowało używanie wobec uchodźców słów powszechnie uważanych za obraźliwe (np. *ciapas*, *brudas*), 15% z kolei deklarowało używanie obraźliwych słów (np. *lewak*, *katotalib*) wobec swoich oponentów w dyskusji.

Tabela 2. prezentuje statystyki opisowe zmiennych. Odnotowano lewoskośność i leptokurtyczność pięciu fundamentów moralnych, co oznacza, że wyniki uzyskane w tych zmiennych oscylują wokół wysokich wartości, a grupa jest heterogeniczna, czyli zróżnicowana.

Tabela 2. Statystyki opisowe zmiennych

	Średnia	Minimum	Maksimum	Odch. std.	Skośność	Kurtoza
Ból społeczny	12,83	0,00	40,00	8,39	0,60	-0,088
Postawy neutralne	12,29	3,00	15,00	2,29	-1,01	1,17
Postawy pozytywne	12,67	4,00	20,00	4,97	-0,05	-1,26
Postawy negatywne	13,45	4,00	20,00	5,24	-0,38	-1,21
Postawy hejtujące	9,51	4,00	20,00	5,17	0,53	-0,96

	Średnia	Minimum	Maksimum	Odch. std.	Skośność	Kurtoza
Troska/ krzywda	29,49	6,00	36,00	4,51	-1,24	2,53
Sprawiedli- wość/oszu- stwo	28,25	6,00	36,00	4,26	-1,07	2,85
Lojalność/ zdrada	22,44	6,00	36,00	5,29	-0,35	-0,08
Autorytet/ kwestiono- wanie	21,55	6,00	36,00	5,75	-0,24	-0,21
Świętość/ degradacja	23,54	6,00	36,00	6,53	-0,367	-0,56

Źródło: opracowanie własne.

Analiza rang korelacji Spearmana wskazała na istotne statystycznie ($p < 0,05$) korelacje między poszczególnymi postawami wobec uchodźców (tabela 3). Pozytywna postawa koreluje dodatnio z Postawą neutralną ($r = 0,44$), zaś silnie ujemnie z negatywną i hejtującą (w obu przypadkach $r = -0,82$). Postawa neutralna wykazuje negatywny związek zarówno z negatywną ($r = -0,34$), jak i hejtującą ($r = -0,41$). Postawy negatywna i hejtująca korelują ze sobą silnie dodatnio ($r = 0,81$).

Tabela 3. Korelacja porządku rang Spearmana

	Postawy			
	neutralne	pozytywne	negatywne	hejtujące
Postawy neutralne	1,00	0,44*	-0,34*	-0,41
Postawy pozytywne	0,44*	1,00	-0,82*	-0,82*

	Postawy			
	neutralne	pozytywne	negatywne	hejtujące
Postawy negatywne	-0,34*	-0,82*	1,00	0,81*
Postawy hejtujące	-0,41*	-0,82*	0,81*	1,00

* $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Już te wyniki zaskakują — w założeniu badaczek skala badająca postawę neutralną miała być swego rodzaju skalą buforową. Przypisane tej skali itemy nie wyrażały nacechowanych emocjonalnie postaw dotyczących uchodźców, były raczej suchym opisem faktów statystycznych czy socjologicznych, niezależnych od opinii/postawy badanego. Stąd też ciekawy wydaje się fakt, iż osoby prezentujące pozytywną postawę wobec uchodźców w dużo większym stopniu (niż osoby prezentujące postawę negatywną) zgadzały się ze stwierdzeniami neutralnymi. Proponowana przez nas interpretacja wiąże się z założeniem, iż osoby będące silnie negatywnie nastawione wobec uchodźców mogły unikać zgody na stwierdzenia neutralne w obawie, iż zostaną one potraktowane jako domniemane przyzwolenie na przyjęcie uchodźców i zagrożą spójności postawy osoby badanej.

Pytanie badawcze nr 1. Czy istnieją związki pomiędzy postawami wobec uchodźców a kodami ocen moralnych osób badanych?

Tabela 4. zawiera wyniki korelacji rang Spearmana wobec Postawy: neutralnej, pozytywnej, negatywnej i hejtującej oraz pięciu fundamentów moralnych: Troska/krzywda, Sprawiedliwość/oszustwo, Lojalność/zdrada, Autorytet/kwestionowanie władzy i Świętość/degradacja. Wszystkie postawy istotnie korelują z fundamentami moralnymi.

Postawa neutralna koreluje dodatnio z fundamentem Troska/krzywda (TK, $r=0,25$) oraz Sprawiedliwość/oszustwo (SO, $r=0,23$), zaś negatywnie z fundamentami Lojalność/zdrada (LZ, $r=-0,24$), autorytet/kwestionowanie władzy (AK, $r=-0,25$) oraz Świętość/degradacja (ŚD, $r=-0,20$) (powyższe skróty zostaną zachowane w dalszej części tekstu dla jego większej przejrzystości). Postawa pozytywna koreluje dodatnio z TK ($r=0,42$) i SO ($r=0,33$), a negatywnie z LZ ($r=0,38$), AK ($r=-0,37$)

i ŚD ($r=-0,22$). Postawa negatywna koreluje ujemnie z TK ($r=-0,35$) i SO ($r=-0,28$), zaś dodatnio z LZ ($r=0,37$), AK ($r=0,37$) i ŚD ($r=0,23$). Postawy hejtujące w podobnym układzie jak negatywne — ujemne korelacje z TK ($r=-0,42$) i SO ($r=-0,28$), a dodatnio z LZ ($r=0,40$), AK ($r=0,38$) i ŚD ($r=0,18$).

Tabela 4. Korelacja porządku rang Spearmana

Postawy	Troska/ krzywda	Sprawiedliwość/ oszustwo	Lojalność/ zdrada	Autorytet/ kwestionowanie	Świętość/ degradacja
Neutralne	0,24*	0,23*	-0,24*	-0,25*	-0,20*
Pozytywne	0,42*	0,33*	-0,38*	-0,37*	-0,22*
Negatywne	-0,35*	-0,27*	0,37*	0,37*	0,23*
Hejtujące	-0,42*	-0,28*	0,40*	0,38*	0,18*

* $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

W odniesieniu do teorii opisanej przez Jonathana Haidta, utrzymany został podział na dwie wiązki fundamentów — TK i SO, związane częściej z poglądami lewicowymi oraz LZ, AK i ŚD, związane z światopoglądem prawicowym. Słabe korelacje postawy neutralnej z poszczególnymi fundamentami podtrzymują założenie autorek o nienacechowaniu emocjonalnym itemów tej skali. Fundament ŚD wyjątkowo nisko koreluje z postawami — być może poczucie rytualnej i seksualnej czystości nie ma wielkiego znaczenia jako komponent postawy wobec uchodźców, a korelacje — choć słabe — okazały się istotne statystycznie ze względu na umotywowane teoretycznie związki pomiędzy poszczególnymi fundamentami.

Pytanie badawcze nr 2. Czy istnieją istotne związki pomiędzy odczuwanym bólem społecznym a postawami wobec uchodźców?

Tabela 5. przedstawia wyniki korelacji rang Spearmana wobec Bólu Społecznego i postaw: Neutralnej, Pozytywnej, Negatywnej i Hejtującej. Nie wykazano istotnych statystycznie zależności pomiędzy tymi zmiennymi.

Tabela 5. Korelacja porządku rang Spearmana

	Postawa			
	neutralna	pozytywna	negatywna	hejtująca
Ból społeczny	-0,04	0,01	-0,02	-0,01

* p <,05000

Źródło: opracowanie własne.

Pytanie badawcze nr 3. Czy istnieją różnice pomiędzy osobami badanymi w zakresie wyrażanych postaw wobec uchodźców a fundamentami moralnymi?

Aby odpowiedzieć na powyższe pytanie badawcze zastosowano test różnic U Manna-Whitneya. Wyniki w tabeli 6. przedstawiają różnice pomiędzy kobietami a mężczyznami. Wykazano, że kobiety osiągają wyższe wyniki na skalach: Postawy pozytywne, Troska/krzywda, Świętość/degradacja i Sprawiedliwość/oszustwo. Mężczyźni z kolei prezentują wyższe wyniki w skalach: Postawy negatywne, Postawy hejtujące, Lojalność/zdrada.

Tabela 6. Test U Manna-Whitneya
— sprawdzenie różnic pomiędzy kobietami a mężczyznami

Postawy	Sum. rang kobiety (N=501)	Sum. rang mężczyźni (N=297)	U	Z popraw.	p
Neutralne	201116,5	117684,5	73431,50	0,31	0,76
Pozytywne	215598,0	103203,0	58950,00	4,92*	0,01*
Negatywne	187357,5	131443,5	61606,50	-4,01*	0,01*
Hejtujące	182833,0	135968,0	57082,00	-5,57*	0,00*
Troska/ krzywda	229272,5	89528,5	45275,50	9,28*	0,00*

Postawy	Sum. rang kobiety (N=501)	Sum. rang mężczyźni (N=297)	U	Z popraw.	p
Sprawiedliwość/ oszustwo	213579,5	105221,5	60968,50	4,28*	0,00*
Lojalność/ zdrada	191624,0	127177,0	65873,00	-2,71*	0,01*
Autorytet/ kwestionowanie	195011,5	123789,5	69260,50	-1,63	0,10
Świętość/ degradacja	207448,0	111353,0	67100,00	2,32*	0,02*

* $p < 0,05$

Źródło: opracowanie własne.

Porównania międzypłciowe wskazały również na następujące zależności. Mężczyźni osiągają średnio wyższe wyniki na skali postawy hejtującej (choć wartości min.-max. są identyczne dla obu grup). Kobiety osiągają wyższe wyniki na skali TK i SO zarówno w wymiarze wyników średnich, jak i wartości minimalnej.

Tabela 7. przedstawia porównanie osób wierzących i niewierzących. Występują między nimi istotne różnice. Osoby wierzące osiągnęły wyższe wyniki na skalach: Postawy negatywne i Postawy hejtujące, z kolei osoby niewierzące na skalach: Postawy neutralne oraz Postawy pozytywne.

Tabela 7. Test U Manna-Whitneya

— sprawdzenie różnic pomiędzy osobami wierzącymi a niewierzącymi

Postawy	Sum. rang wierzący (N=474)	Sum. rang niewierzący (N=324)	U	Z popraw.	p
Neutralne	174661,0	144140,0	62086,00	-4,65*	0,00*
Pozytywne	178788,0	140013,0	66213,00	-3,31*	0,01*

Postawy	Sum. rang wierzący (N=474)	Sum. rang niewierzący (N=324)	U	Z popraw.	p
Negatywne	199408,0	119393,0	66743,00	3,15*	0,01*
Hejtujące	197671,5	121129,5	68479,50	2,63*	0,01*
Troska/ krzywda	191471,5	127329,5	74679,50	0,66	0,51
Sprawiedliwość/ oszustwo	190113,0	128688,0	76038,00	0,24	0,81
Lojalność/ zdrada	218648,5	100152,5	47502,50	9,17*	0,00*
Autorytet/ kwestionowanie	222672,5	96128,5	43478,50	10,43*	0,00*
Świętość/ degradacja	241050,5	77750,5	25100,50	16,18*	0,00*

* $p < 0,05000$

Źródło: opracowanie własne.

W zakresie TK i SO odpowiedzi tych dwóch grup prawie się nie różnią, ale osoby wierzące uzyskują średnio wyższe wyniki dotyczące pozostałych fundamentów. Wydaje się to zgodne z teorią przy założeniu, iż osoby wierzące wyznają równocześnie poglądy raczej prawicowe. Dodatkowo osoby niewierzące osiągają niższe minimalne wyniki na skalach TK i SO i niższe wyniki maksymalne na skalach LZ i ŚD.

Wyniki w tabeli 8. przedstawiają różnice pomiędzy osobami deklarującymi używanie obraźliwych słów w stosunku do uchodźców (np. *ciapas*, *brudas*) a tymi, które tych słów (deklaratywnie) nie używają. Osoby nieużywające języka hejtu osiągają wyższe wyniki na skalach: Postawy neutralne, Postawy pozytywne, Troska/krzywda i Sprawiedliwość/oszustwo. Osoby deklarujące używanie obraźliwych sformułowań częściej prezentują postawy bardziej negatywne i zdecydowanie bardziej hejtujące oraz osiągają wyższe wyniki w skalach dotyczących lojalności wobec grupy własnej i autorytetu (przywiązania do hierarchii społecznej).

Tabela 8. Test U Manna-Whitneya

— sprawdzenie różnic pomiędzy osobami używającymi i nieużywającymi języka hejtu

Postawy	Sum. rang używający (N=153)	Sum. rang nieużywający (N=645)	U	Z popraw.	p
Neutralne	50215,00	268586,0	38434,00	-4,30*	0,00*
Pozytywne	35391,50	283409,5	23610,50	-10,06*	0,00*
Negatywne	84707,50	234093,5	25758,50	9,23*	0,00*
Hejtujące	90825,50	227975,5	19640,50	11,73*	0,00*
Troska/ krzywda	37382,00	281419,0	25601,00	-9,29*	0,00*
Sprawie- dliwość/ oszustwo	45751,50	273049,5	33970,50	-6,01*	0,00*
Lojalność/ zdrada	71963,50	246837,5	38502,50	4,24*	0,00*
Autorytet/ kwestiono- wanie	68178,50	250622,5	42287,50	2,76*	0,01*
Świętość/ degradacja	60367,00	258434,0	48586,00	-0,29	0,77

* $p < 0,05000$

Źródło: opracowanie własne.

Podobne zależności dotyczą grupy stosującej wulgaryzmy w odniesieniu do oponentów dyskusji (vs. nieużywających wulgaryzmów), choć różnice te nie są tak silne. Tabela 9. przedstawia wyniki porównujące osoby deklarujące używanie obraźliwych słów w stosunku do oponentów w dyskusjach na temat uchodźców.

Osoby deklarujące nieużywanie języka hejtu osiągają wyższe wyniki na skalach: Postawy pozytywne, Troska/krzywda, Sprawiedliwość/oszustwo oraz Świętość/degradacja. Osoby stosujące w rozmowach słowa takie jak *katotalib* lub *lewak* osiągały z kolei wyższe wyniki na skalach: Postawy negatywne i Postawy hejtujące.

Tabela 9. Test U Manna-Whitneya

— sprawdzenie różnic pomiędzy osobami używającymi i nieużywającymi języka hejtu

Postawy	Sum. rang używający (N=153)	Sum. rang nieużywający (N=645)	U	Z popraw.	p
Neutralne	44884,00	273917,0	38329,00	-0,29	0,77
Pozytywne	35694,00	283107,0	29139,00	-4,33*	0,00*
Negatywne	53385,00	265416,0	31146,00	3,45*	0,00*
Hejtujące	58279,50	260521,5	26251,50	5,66*	0,00*
Troska/ krzywda	31788,00	287013,0	25233,00	-6,05*	0,00*
Sprawie- dliwość/ oszustwo	37114,00	281687,0	30559,00	-3,71*	0,00*
Lojalność/ zdrada	48278,50	270522,5	36252,50	1,20	0,23
Autorytet/ kwestionowanie	43585,50	275215,5	37030,50	-0,86	0,39
Świętość/ degradacja	38747,00	280054,0	32192,00	-2,98*	0,01*

*p < 0,05000

Źródło: opracowanie własne.

Dyskusja

Burzliwość dyskusji przetaczających się przez media i portale społecznościowe znalazła odzwierciedlenie w wynikach, które z jednej strony są niejednoznaczne, z drugiej — ukazują dużą polaryzację wyników (wiele jest wyników wysokich, skrajnych; znacznie mniej średnich).

Jak pokazują wyniki, kobiety plasują się wyżej na skali fundamentu troska/krzywda. Znajduje to odzwierciedlenie w uwarunkowaniach ewolucyjnych, w sposób naturalny predysponujących kobiety do opieki nad dziećmi i członkami rodziny (stada). Postawa wobec wyzwania czy zagrożenia, jakim są uchodźcy, zależy więc silnie od interpretacji fali imigrantów jako bezbronnych, potrzebujących pomocy (aktywacja fundamentu troska) lub zagrażających własnej rodzinie (aktywacja troski o własne dzieci a postawa negatywna wobec uchodźców).

Wyniki badania pokrywają się z teorią i badaniami Jonathana Haidta. Wskazuje on, iż osoby o poglądach lewicowych skupiają się raczej na fundamentach troska/krzywda i sprawiedliwość/oszustwo, podczas gdy prawicowcy korzystają przy formułowaniu ocen moralnych z wszystkich pięciu fundamentów. Wspomniane grupy inaczej identyfikują jednak bodźce związane z poszczególnymi fundamentami. W powyższym badaniu grupy wierzących i niewierzących (a więc w uogólnieniu „prawicy” i „lewicy”) osiągały podobne, wysokie wyniki na skali troska/krzywda. Różnice w postawach nie wynikają więc prawdopodobnie z posługiwania się odmiennym kodem, ale z różnej interpretacji obowiązku „pomagania bliźniemu”. Bliźnim może być członek grupy własnej („obrona swoich”) lub obywatel świata („obrona człowieka w ogóle”). Postawy te mogą przejawiać się na co dzień w poglądach dotyczących współistnienia kultur i preferowanego stylu życia społecznego — od plemienności (cenienia przede wszystkim grupy własnej i dbania o jej dobro) do kosmopolityzmu (świat jako „globalna wioska”, współodpowiedzialność za losy każdej istoty ludzkiej).

Wreszcie posiadanie i wyrażanie opinii w sprawie tak gorącej, jak kwestia uchodźców z Bliskiego Wschodu, staje się nie tylko prezentowaniem czy zgadaniem się z pewnymi faktami i sposobem ich przedstawiania — „posiadanie opinii”, mocno nacechowane emocjonalnie, staje się gwarantem i dowodem przynależności do grupy, sposobem wyrażenia i obrony własnego poczucia tożsamości. Opoowiedzenie się za lub przeciwko przyjęciu uchodźców może być wyznacznikiem spójności z grupą, z którą jednostka chce być identyfikowana.

Hejterstwo, jako zjawisko szeroko komentowane i badane, przejawia się przede wszystkim agresją słowną — również powyższe badanie uchwyciło ten związek. Warto jednak zauważyć, że monitoruje ono jedynie hejty skierowane w kierunku

uchodźców — nie wiadomo, czy badani posługują się agresywnym, wulgarnym sposobem wypowiedzi również w innych sprawach. Niemniej jednak samo zjawisko, jako przejaw kulturowo skierowanej nienawiści, pozostaje niepokojące — hejterem może być każdy. Potrzeba więc pogłębionych, interdyscyplinarnych badań nad zjawiskiem mowy nienawiści i rozwiązań systemowych, pozwalających na jej monitorowanie i kontrolę.

Bibliografia

- Haidt Jonathan (2014), *Prawy umysł: dlaczego dobrych ludzi dzieli religia i polityka?*, Wydawnictwo Smak Słowa, Sopot.
- Jarmakowski-Kostrzanowski Tomasz (2014), *Polska Adaptacja Kwestionariusza Moral Foundations Questionnaire (MFQ-PL) — wstępne wyniki*, https://www.researchgate.net/publication/266394141_Polska_Adaptacja_Kwestionariusza_Moral_Foundations_Questionnaire_MFQ-PL-_wstepne_wyniki [dostęp: 05.02.2016].
- Rada Europy (1997), *Rekomendacja R (97) 20*, [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh-lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf) [dostęp: 05.02.2016].
- Wojtyna Ewa (2013), *O bólu i radzeniu sobie z nim w kontekście współczesnej mentalności* [w:] *Kultura współczesna a zdrowie. Aspekty psychologiczne*, M. Górnik-Durose (red.), GWP, Sopot.

Marta Banout, Anna Pyszkowska

Hejtera obraz moralny: postawy wobec uchodźców w kontekście przekonań i wartości

The Moral Image of a Hater: Attitudes Towards Refugees in the Context of Beliefs and Values

Słowa kluczowe: fundamenty moralne, ból społeczny, mowa nienawiści, uchodźcy
Key words: moral foundations, social pain, hate speech, refugees

Streszczenie

Badanie miało na celu ocenę i analizę związków pomiędzy postawami Polaków wobec uchodźców z Syrii (neutralne, pozytywne, negatywne, hejtujące) a pięćmiu fundamentami moralnymi w ujęciu Jonathana Haidta (troska/krzywda, sprawiedliwość/oszustwo, lojalność/zdrada, autorytet/władza, świętość/degradacja) i odczuwanym bólem społecznym. W badaniu wzięło udział 798 respondentów, a uzyskane wyniki wskazują na niejednorodny wizerunek hejtera, który wykazuje równocześnie dużą wrogość do grupy obcej oraz silne poczucie lojalności wobec grupy własnej i przyjmowania autorytetu władzy.

Abstract

The aim of the research was to evaluate and analyze the relationships between Polish society's attitudes towards refugees from Syria (neutral, positive, negative, hating), five moral foundations according to Jonathan Haidt's theory (care/harm, fairness/cheating, loyalty/betrayal, authority/subversion, sanctity/degradation), and social pain. The study involved 798 subjects and revealed heterogeneous image of a hater who shows both high level of hostility towards foreigners and a strong sense of loyalty to one's own group and acceptance of authority.